

Betekenisvol taal- en leesonderwijs

Eerste hulp bij nieuwkomers

Daar zit ze dan, voor het eerst in je groep. Een leerlinge afkomstig uit Syrië. Ze spreekt Arabisch en beschikt slechts over een beperkte woordenschat Nederlands. Net genoeg om in een reguliere groep mee te kunnen draaien. Een klein gesprek met haar voeren lukt nog wel. Een creatieve opdracht of gymmen is ook niet echt een probleem. Toch kom je er als leerkracht al snel achter dat deze nieuwkomer zorgt voor een uitdaging, omdat zelfs rekenen inmiddels behoorlijk talig is, om over de taal- en zaakvakken maar te zwijgen.

Yvonne Koene is onder andere werkzaam als taalspecialist voor nieuwkomers in het basis- onderwijs en heeft de Master Educational Needs afgerond

De laatste jaren is er een toename te zien van de instroom van vluchtelingenkinderen in het onderwijs. Als leerkracht kun je je behoorlijk handelingsonbekwaam voelen als blijkt dat, ondanks je motivatie en inzet, het kind niet mee kan komen met het reguliere aanbod van lessen, waardoor het afhaakt. Soms is het mogelijk om externe hulp in te schakelen, maar wat als dat niet kan? Dan rijst de vraag: hoe kun je het taal-aanbod in je groep zo aanpassen dat alle leerlingen kunnen aansluiten?

Het belang van de moedertaal

Smits, Van Koeven en Kootstra (2016) concluderen in recent onderzoek dat er geen verschil is in hoe eerste taalleerders en tweede taalleerders een taal leren. Wel is het van belang om te erkennen dat de moedertaal een belangrijke rol blijft spelen. Dit sluit ook aan bij de handreiking *Ruimte voor nieuwe talenten*, geschreven door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de PO-Raad (2017), met als doel om scholen te adviseren hoe om te gaan met vluchtelingenkinderen op school. Hierin benadrukken zij dat het belangrijk is dat vluchtelingenkinderen de mogelijkheid krijgen om hun eigen taal te spreken. Leerlingen denken in hun eigen moedertaal en het gebruik hiervan zorgt ervoor dat kinderen zich minder verloren voelen en het geeft hen de gelegenheid om vanuit hun eigen taal en identiteit vakkennis te kunnen opdoen. Hierdoor voorkom je dat leerlingen stilstaan in hun ontwikkeling doordat ze eerst Nederlands moeten leren (Vasterman, 2017). Het is daarom voor leerkrachten van belang om de moedertaal van het kind te erkennen en vervolgens te gebruiken als bron om nieuwe

informatie te begrijpen en een brug te slaan naar het Nederlands.

Taalvaardigheden

Bij het instromen van een nieuwkomer in de groep valt vaak op dat er een verschil zit tussen de Dagelijkse Algemene Taalvaardigheid (DAT) in de vorm van gesprekken met klasgenoten en de Cognitieve Academische Taalvaardigheid (CAT). Hierbij wordt de schooltaal bedoeld. De DAT kan vaak snel worden geleerd door nieuwkomers zodra deze leerlingen in contact komen met Nederlandstalige leeftijdsgenoten. Door ze te koppelen aan een maatje in de klas krijgen leerlingen de mogelijkheid om samen dingen te doen en daarover te praten in de groep. De CAT komt vooral op school aan bod en is abstracter en complexer voor nieuwkomers. Denk hierbij aan het verwoorden van denkactiviteiten bij de zaakvakken of het beargumenteren van een mening. In *Ruimte voor nieuwe talenten* wordt benadrukt dat het voor de schoolontwikkeling van nieuwkomers van essentieel belang is dat leerlingen de CAT leren beheersen (ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en PO-Raad, 2017). Waar Nederlandse leerlingen geleidelijk de mogelijkheid krijgen om gedurende hun basisschoolperiode van DAT naar CAT over te stappen, kan dit bij nieuwkomers soms voor problemen zorgen. Het is hierbij van belang om te onderzoeken of het kind in het land van herkomst al naar school is geweest. Indien dit het geval is, dan is het vaak al bekend met de schooltaal en dient vooral te worden ingezet op het labelen van de Nederlandse schoolwoorden aan de woorden in de moedertaal. In de groep kan mondelinge

Voor de taalontwikkeling is het belangrijk dat nieuwkomers interactie hebben met volwassenen

Foto's: Wilbert van Woensel

interactie tussen leerlingen worden bevorderd door ze met een maatje te laten samenwerken aan schoolopdrachten.

Voor de taalontwikkeling van de leerlingen is het verder belangrijk dat nieuwkomers interactie hebben met volwassenen en dat woorden voor hen duidelijk en correct worden uitgesproken. Maar het belangrijkste is misschien nog wel het leren binnen een betekenisvolle context waarbij betekenisvolle leersituaties binnen het taalaanbod ontstaan. Vaak staan alle lessen binnen een groep los van elkaar en worden er verschillende onderwerpen voor taal, begrijpend lezen, aardrijkskunde en geschiedenis behandeld. Deze versnippering zorgt ervoor dat leerlingen geen gelegenheid hebben om een thema te ervaren, te oefenen met de woordenschat rondom dit thema en nieuwe netwerkverbindingen kunnen aanleggen die nodig zijn om goed te kunnen begrijpend lezen (Rutgers-van der Loef, 2008).

Taal- en kennisontwikkeling

Bij betekenisvol taal- en leesonderwijs gaan taal- en kennisontwikkeling hand in hand. Voor het begrijpend lezen kan in de klas gebruik worden gemaakt van een contentbenadering voor begrijpend lezen. Deze benadering gaat ervan uit dat het voor begrijpend lezen belangrijk is

dat leerlingen in aanraking komen met veel algemene onderwerpen en daarbinnen verbindingen kunnen maken. Het is niet per definitie noodzakelijk ook een expert te worden op een specifiek onderwerp. Het gaat vooral om basis-kennis die voor een groot publiek als vanzelfsprekend wordt beschouwd (Hirsch, 2003). Het uitgangspunt verschilt daarmee van een reguliere methode begrijpend lezen. Het belangrijkste verschil is dat leerlingen bij een contentbenadering betrokken aan het werk zijn waarbij ze strategisch leren lezen. Dat wil zeggen dat ze onder andere hun achtergrondkennis gebruiken en zelf vragen stellen over de tekst waarbij de inhoud van de tekst centraal staat en de strategieën nodig zijn om de vragen van de tekst te kunnen beantwoorden. Vaak maken basisscholen gebruik van de strategiemethode voor begrijpend lezen. Hier staan niet de teksten, maar de leesstrategieën centraal. Doordat de bijbehorende teksten vaak wekelijks van onderwerp wisselen en weinig complex zijn, lukt het NT2-leerlingen niet om grip te krijgen op de inhoud van de tekst en verbindingen aan te leggen die voor het begrijpend lezen van belang zijn. Door het begrijpend lezen via de contentbenadering aan te bieden, om zo gericht betekenis te geven aan het taalaanbod, geef je alle leerlingen in je

Het is voor leerkrachten van belang om de moedertaal van het kind te erkennen en te gebruiken als bron om een brug te slaan naar het Nederlands

Bij betekenisvol taal- en leesonderwijs
gaan taal- en kennisontwikkeling
hand in hand

groep de mogelijkheid om verbindingen te leggen en woorden te leren bij begrippen die ze al kennen. Zo kunnen leerlingen binnen een thema op hun eigen niveau aan de slag gaan. Dit kan door boeken en teksten op verschillende niveaus binnen de groep ter beschikking te stellen. Ook gaan ze binnen het thema met hun eigen leervragen en interesses rondom het onderwerp aan de slag. Ze zijn daarmee betrokken bij het onderwerp en hun intrinsieke motivatie wordt gestimuleerd. Omdat de samenwerking binnen een contentbenadering wordt gestimuleerd, ontstaan er taalinteracties waarbinnen nieuwkomers de mogelijkheid krijgen om met de nieuw verworven taal te experimenteren. Tot slot dient de eigen leervraag te worden beantwoord en de opgedane kennis te worden gedeeld binnen de groep, waardoor deze leerlingen worden uitgedaagd om zowel mondeling als schriftelijk aan hun taaluitingen te werken.

Taalaanbod binnen een thema

In plaats van het geven van alle taallessen uit een methode is het belangrijk om kritisch naar de doelen te kijken die bij het woordenschat- en begrippeend leesonderwijs moeten worden behaald. Deze doelen kunnen vaak ook worden bereikt door aan te sluiten bij de betreffende thema's wereldoriëntatie. Het is daarbij wel voor NT2-leerlingen van belang dat woorden die nodig zijn om de inhoud te kunnen begrijpen aangeleerd worden. Uit onderzoek blijkt dat er drie woordleersituaties zijn. Zo kunnen woorden worden aangeleerd bij begrippen die leerlingen al kennen of hebben ervaren. Ook zijn er woorden waarvan slechts een verdieping van het woord moet worden aangeleerd. Omdat leerlingen al bekend zijn met het woord is meestal alleen een korte uitleg of het labelen met het Nederlandse woord nog noodzakelijk. Bij deze twee leersituaties is er sprake van het toevoegen van een label. Hierbij beschikt het kind al over de kennis, maar is het woord in het Nederlands nog onbekend. Tot slot zijn er nog woorden waarvan leerlingen nog het achterliggende concept moeten aanleren. Leerlingen zijn hierbij onbekend met het woord en kennen zowel het woord als de betekenis niet. Dit komt vaak bij de zaakvakken voor (Bijl-van Gelder, Dalhuisen-Kooy, & Van Hasselt, 2017). In deze situatie kan een betekenisvolle taalomgeving ervoor zorgen dat leerlingen zich een woord toch goed eigen kunnen maken doordat ze actief met het woord aan het werk gaan. Door bewust verbindingen in het lesaanbod aan te brengen,

Een betekenisvolle taalomgeving zorgt ervoor dat leerlingen zich een woord goed eigen kunnen maken doordat ze actief met het woord aan het werk gaan

ontstaat er ruimte in het lesrooster voor andere activiteiten die aansluiten bij het thema, zoals drama of techniek.

Pre-teaching

De ruimte die in het lesrooster ontstaat door thematisch te werken, kan worden gebruikt voor pre-teaching. Bijl-van Gelder, Dalhuisen-Kooy en Van Hasselt concludeerden in 2017 dat pre-teaching loont bij NT2-leerlingen. Hierbij zijn vooral fase 1 en 2 van de Viertakt van Verhallen van belang. Zo kan tijdens het voorbereiden worden ingezet op het ophalen van de voorkennis die leerlingen hebben over het onderwerp door leerlingen het onderwerp te laten bekijken, te laten voelen en te laten ervaren. Tijdens het consolideren kan naast de reguliere UITjes (UITbreiden, UITbeelden, UITleggen) specifiek aandacht worden gegeven aan het correct uitspreken en uitproberen van het woord. Wanneer de woorden dan vervolgens binnen het thema worden behandeld, lukt het ook de NT2-leerlingen om hun voorkennis te activeren en de lesinhoud te volgen.

Een eerste stap

Verbinding tussen de verschillende taalonderdelen zorgt ervoor dat alle leerlingen in de klas de mogelijkheid krijgen om aan te sluiten bij de lessen. Dit kan al door kleine aanpassingen te maken in het lesaanbod, zoals:

- Het koppelen van thema's wereldoriëntatie aan de teksten van begrijpend lezen;
- Koppel de woordenschatinstructie aan de methode wereldoriëntatie en vul aan met filmpjes, boeken en teksten. Vergeet bij NT2-leerlingen de eigen moedertaal niet;
- Schakel de bibliotheek in zodat de leesboeken in de groep passen bij het thema dat in de klas wordt behandeld;
- Maak gebruik van een digitaal vertaalprogramma, zoals Google Translate.

Door de teksten begrijpend lezen te laten aansluiten bij de vakken wereldoriëntatie of de thema's taal, ontstaat er ruimte in het lesrooster dat kan worden opgevuld door gerichte pre-teaching of het laten beleven van het onderwerp. Daarnaast neemt niet alleen de betrokkenheid,

maar ook de motivatie van de leerlingen toe. De Onderwijsraad (2017) benadrukt het belang van investeren in kennis over tweedetaalverwerving door leerkrachten en het ontwikkelen van specifiek lesmateriaal dat bestemd is voor de doelgroep. ●

LITERA TUUR!

- Bijl-van Gelder, H., Dalhuisen-Kooij, M., & Hasselt, M. van (2017). Pre-teaching loont bij NT2-leerlingen in het basisonderwijs. *LBRT*, 25 (2), 8-10.
- Hirsch Jr., E.D. (2003). Reading Comprehension Requires Knowledge of Words and the World. *American Educator*, 27 (1), 10-29.
- Ministerie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap & PO-Raad (2017). *Ruimte voor nieuwe talenten*. Den Haag/Utrecht: Ministerie voor Onderwijs Cultuur en Wetenschap & PO-Raad.
- Onderwijsraad (2017). *Vluchtelingen en onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Rutgers-van der Loef, A. (2008). Betekenisvol taalonderwijs, themaplanning schept ruimte. *JSW*, 92 (8), 6-9.
- Smits, A., Koeven, E. van, & Kootstra, G. (2016, 12 juli). *Goed taalonderwijs is goed NT2-onderwijs*. Geraadpleegd van <http://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.nl>.
- Vasterman, J. (2017, 19 maart). *Migrantenkind kan op school niet zonder zijn moedertaal*. Geraadpleegd van www.nrc.nl/nieuws/2017/03/19/migrantenkind-kan-op-school-niet-zonder-zijn-moedertaal-7456468-a1551002.